

**UČITELIA PROTI
DEZINFORMÁCIÁM**

Kolektív autorov

O PUBLIKÁCII

Dezinformácie, propaganda a falošné správy predstavujú novodobý spoločenský fenomén a zároveň bezpečnostnú hrozbu pre Slovenskú republiku. Ako najzraniteľnejšia skupina sa pritom javí mládež, ktorej názory sú mnohokrát formované zavádzajúcimi informáciami z alternatívnych až konšpiračných médií. Tieto médiá sú mnohokrát niekoľkonásobne atraktívnejšie, pretože na vysvetlenie komplexných problémov ponúkajú „skratkovité“ odpovede a riešenia, ktoré však nie sú postavené na pravdivých informáciách či skutočnosti. Správne pochopenie situácie a filtrovanie nespoľahlivých informácií z rôznych komunikačných kanálov však vyžaduje aspoň minimálnu úroveň kritického myslenia a porozumenie historickým, ale aj spoločenským udalostiam.

Aj preto Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku (SSPI) s podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, NATO PDD a nadácie Friedrich-Ebert-Stiftung v dňoch 10. – 12. novembra 2017 zorganizoval jesennú školu zameranú na rozvoj pedagogických spôsobilostí a vedomostí, ktoré umožnia reagovať na tento fenomén a vhodne usmerniť študentov.

Publikácia, ktorú držíte v rukách, zachytáva obsah jednotlivých prednášok. Je venovaná nespočetnému množstvu slovenských pedagógov, ktorým nie je ľahostajná budúcnosť Slovenskej republiky a ktorí denno-denne venujú všetok svoj čas a energiu výchove budúcich generácií.

OBSAH

I. Prečo sa tak darí falošným správam na internete?	4
II. Extrémizmus, radikalizmus, propaganda	9
III. Mýty o Európskej únii a NATO	23
IV. Kritické myslenie - praktické postrehy k výučbe na školách	34
V. Médiá a radikalizácia. Úloha médií v spoločnosti	41

I. PREČO SA TAK DARÍ FALOŠNÝM SPRÁVAM NA INTERNETE?

JÁN MARKOŠ, autor je lektor kritického myslenia a šachový veľmajster.

Za úspechom hoaxov a dezinformácií stoja moderné technológie, najmä internet a sociálne siete. Práve tie prudko zmenili (a stále menia) podobu mediálneho sveta. Zachytili nás nepripravených a bude trvať ešte roky či desaťročia, kým sa jednotlivci či celé spoločnosti adaptujú na nový život v symbióze s online priestorom.

Prvým krokom k imunite voči falošným správam je pochopenie, prečo sú také úspešné. Aby sme načrtli možné dôvody, treba sa pozrieť na to, ako sa na internete dnes správajú užívatelia, a tiež ako vlastne falošné správy vznikajú. Na záver sa pokúsime naznačiť prvé kroky, ktorými by sme mohli my i naši žiaci začať budovať svoju vlastnú odolnosť voči internetovým bludom.

Kto je na internete?

Na internete sú aj tí, čo novým technológiám nefandia.

Prístup k internetovému pripojeniu má dnes takmer každý. Ešte pred desiatimi rokmi to však bolo len menej ako 40 percent dospelých osôb na Slovensku, v roku 2000 mal internet len každý desiaty občan. Pokým pred desiatimi rokmi na internete boli najmä ľudia, ktorí novým technológiám fandili a profitovali z nich – vedci, podnikatelia, vyššia stredná trieda, obyvatelia veľkých miest, dnes sa k internetu pripájajú i ľudia, ktorí s premenami dnešného sveta nesúhlasia, ale naopak adorujú svet minulosti – jednoduchší, menej globalizovaný a menej ovplyvnený technológiami.

Práve preto sa hoaxom a dezinformáciám darí až v posledných rokoch. Až v posledných rokoch sa totiž k internetu pripojili ľudia, ktorí sa stali ich cieľovou skupinou.

Ako sa na internete správame?

Pripájame sa čoraz viac cez mobil.

Kým pred desiatimi rokmi bol primárnym prostriedkom na pripojenie na internet počítač, dnes ho nahradil mobil. Výroba osobných počítačov už niekoľko rokov stagnuje či mierne klesá. Naopak, počet vyrobených smartfónov prudko stúpa.

Je obrovský rozdiel medzi internetom, ako ho prežívame cez počítač, a internetom ukrytým v mobile. Kým počítač nie je vždy dostupný (aj laptop je pomerne ťažký na to, aby sme ho so sebou nosili stále), obsahuje programy (nástroje, ktoré sa dajú používať pomerne variabilne) a s veľkou obrazovkou a klávesnicou umožňuje relatívne sofistikovanú prácu, mobil sa stal akoby ďalším údom nášho tela (je stále s nami, až do tej miery, že ho takmer nevnímame), programy nahradil aplikáciami, ktoré sa dajú používať len jediným spôsobom a jeho obrazovka a klávesnica sú také malé, že takmer neumožňujú prácu prevyšujúcu napísanie odpovede na chate či nahratie selfie.

Užívateľ počítača si vždy môže falošnú správu overiť krátkou rešeršou. Užívateľovi mobilu je podobná práca dosť nepohodlná – často sa teda uspokojí s tým, že správe intuitívne uverí alebo ju intuitívne odmietne. Často správu ani nečíta – na like či ignoráciu mu stačí preletieť si titulok.

Čím viac budeme informácie o svete zisťovať cez maličkú obrazovku mobilného telefónu, tým viac sa bude dať správam, ktoré síce nie sú pravdivé, ale dokážu ľahko zaujať našu pozornosť.

Internet nie je informačné médium, v prvom rade je to droga.

Predstava internetu ako obrovskej knižnice, v ktorej si každý môže nájsť svoj kúsok poznania, je krásna, ale silne idealizovaná. Užívatelia internetu na ňom nehľadajú poučenie, ale skôr relax, zábavu, kontakt s ostatnými ľuďmi. Približne dve pätiny času na internete venujeme sociálnym sieťam, ďalšiu výdatnú porciu (najmä u mladšej generácie) odkrojí hranie online hier.

Podľa viacerých výskumov trávime na internete mnoho hodín denne. Vo Veľkej Británii sa údajne dospelý človek denne dlhší čas díva na niektorú z obrazoviek (telefón, počítač, televízor), než spí. Naše správanie na internete pritom vykazuje znaky závislosti. Opakovane a obsesívne kontrolujeme Facebook či email, americkí tínedžeri pošlú priemerne každých osem minút správu cez niektorú z chatovacích platforiem. Internet je novodobou drogou. A veľkí hráči v technologickom svete (akým je napríklad Facebook), robia všetko pre to, aby sa ich platformy či aplikácie stali čo najnávykovejšími. V takomto svete logicky najviac rezonujú správy, ktoré prinášajú emocionálne uspokojenie. Nie tie, ktoré ponúkajú objektívne informácie.

Tri výhody falošnej správy oproti pravdivej

Pri pohľade na slovenské sociálne siete by sa mohlo zdať, že každý druhý novinár zavesil svoje povolanie na klínce a vrhol sa na výrobu hoaxov. Náš mediálny priestor je nimi zamorený. Paradoxne, výrobcov hoaxov je relatívne málo, sú však v značnej výhode.

Po prvé, výroba falošnej správy je výrazne lacnejšia ako výroba pravdivej správy. Seriózny novinár musí vyraziť do terénu, hovoriť s aktérmi udalosti, rešeršovať podklady, overovať citlivé informácie z viacerých zdrojov. Autor hoaxu nič také robiť nemusí. Jednoducho si sadne a za hodinku stvorí správy takpovediac z ničoho. Stačí mu vlastná predstavivosť.

Po druhé, falošné správy sa dajú pripraviť presne na mieru. Kým seriózny novinár nemôže čitateľovi naservírovať presne to, čo chce počuť, pretože ho limituje objektívna realita, (nemôže napríklad napísať, že pán XY je klamár, keď vie, že klamárom nie je), autor falošných správ podobný problém nemá. A preto dokáže (pokiaľ má o vás dostatok informácií) pripraviť vám takpovediac personalizovanú falošnú správu, hoax priamo na mieru. A, samozrejme, užívatelia radšej lajkujú či zdieľajú správu, ktorá im hrá do karát, než takú, s ktorou až natoľko nerezonujú.

A napokon, na sociálnych sieťach je veľká konkurencia, pretlak informácií. Preto sa tam najlepšie šíria správy s výbušným, extrémnym obsahom. Pravda je však často niekde inde. Seriózny novinár má teda oproti výrobcovi hoaxov nevýhodu. Nemôže napísať taký virálny text, pretože by sa spreneveril novinárskej etike.

Falošné správy sú teda lacnejšie na výrobu, mnohým čitateľom viac „chutia“ a šíria sa po sociálnych sieťach rýchlo ako oheň lesom. To sú dôvody, prečo sú také viditeľné, aj ich vytvára relatívne malý počet ľudí.

Neľahká cesta z osídiel internetu

Vzťah väčšiny ľudí k internetu, a to predovšetkým mladších ročníkov, je až prekvapujúco nekritický. Často na jednej strane vykazuje znaky závislosti, ale na druhej strane aj značnej naivity. Potrebujeme v našich študentoch budovať zrelší postoj k onlinovému svetu, pomôcť im, aby sa v ňom mohli pohybovať slobodnejšie, informovanejšie a sebavedomejšie. Tieto kroky by mohli pomôcť:

- *Nabádajte študentov, aby trávili na internete menej času*

Inšpirujte študentov, aby si vyhradili na internet len obmedzený čas. Trvajte na tom, aby naň v škole a na školských akciách neboli pripojení. Otvorte im oči, aby videli nutkavosť, s ktorou neustále kontrolujú, či im niekto nenapísal na sociálnej sieti.

- *Pomôžte študentom s ochranou ich súkromia*

Upozorňujte študentov, že všetko, čo na internete napíše, sa stáva verejným a môže im komplikovať ich budúci profesný či osobný život. Ukážte im programy ako Ghostery, ktoré znemožňujú internetovým stránkam zbierať o nich informácie.

---

⁸ Oliver Thomson, *Easily Led: A History of Propaganda* (Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton Pub., 1999).

- *Upozorňujte študentov, že internet je rovnako reálny ako každodenný svet*

Pre zverejnenie fotiek na internete už viacero dievčat spáchalo samovraždu. Za vyhrážanie cez internet viacero mladých mužov sedí vo väzení. Cez internet je možné ukradnúť peniaze, nadviazať riskantný vzťah i prepadnúť gamblingu. Varujte študentov, že internet je smrteľne vážnou záležitosťou. Nie je pieskoviskom pre dospelých.

- *Vysvetľujte študentom rozdiel medzi serióznymi a alternatívnymi médiami*

Upozornite študentov na to, že napísať anonymný článok nie je hrdinstvo, ale slabosť. Dajte im za úlohu zistiť na webe média, kto je jeho vlastníkom a kto ho financuje. Hovorte s nimi o tom, že médiá, ktoré urážajú dôstojnosť jednotlivca či skupiny ľudí, majú asi také právo na našu pozornosť ako opilec na vlakovej stanici, ktorý uráža a komentuje okoloidúcich.

- *Pomáhajte s budovaním komunít v reálnom svete*

Študenti si budú môcť vybudovať zdravý vzťah k onlinovému svetu len vtedy, keď budú cítiť oporu v reálnom, každodennom svete. Keď budú mať s kým hovoriť tvárou v tvár, ich nutkanie nadväzovať pochybné kontakty po sieti bude menšie. Ak im bude mať kto poradiť naživo, nebudú hľadať rozumy po konšpiračných weboch. Podporujte preto študentské komunity, krúžky na škole, športové kluby, skauting či iné mimoškolské aktivity. A ak na to máte silu a čas, buďte otvorení problémom svojich študentov. Veď kvalita školy viac záleží od množstva pozornosti, ktorú dokáže učiteľ dať svojim študentom, než od množstva učiva, ktoré sa mu podarí prepašovať do ich hláv.

II. EXTRÉMIZMUS, RADIKALIZMUS, PROPAGANDA

JURAJ SMATANA, autor je stredoškolský pedagóg a občiansky aktivista.

Tento text je určený pre učiteľov – účastníkov Jesennej školy „Učítelia proti dezinformáciám“, ktorá sa konala v Bratislave 10. – 12. novembra 2017. Tému je možné zapracovať do predmetov dejepis, jazyk a literatúra, občianska náuka, prípadne využiť v prierezovej téme „mediálna výchova“.

Čo je to extrémizmus?

Slovo pochádza z latinského výrazu pre krajnosť, výstrednosť, hraničnú hodnotu. Encyclopaedia Beliana (Veda a Encyklopedický ústav SAV, 2005) definuje extrémizmus ako „politický smer, ktorého cieľom je väčšinou likvidácia politického pluralistického systému“¹. Znakmi extrémizmu sú najmä neschopnosť realistického vyhodnotenia politickej situácie, neochota ku kompromisom a používanie násilných a nedemokratických prostriedkov.² Extrémizmus nemusí automaticky znamenať kriminálne konanie.

Čo je to radikalizmus?

Pojem vznikol z latinského slova radix (koreň) v 18. storočí na označenie stúpcov dôkladných, ku koreňom idúcich spoločenských zmien.

Politológia zatiaľ nedospela k definovaniu jasného rozdielu medzi extrémizmom a radikalizmom. V praxi sa však za radikalizmus označujú politické postoje, ktoré sa pohybujú na hrane demokratického politického systému, no nechcú ho odstrániť, kým politický extrémizmus odmieta demokratický právny štát a snaží sa ho výrazne modifikovať alebo odstrániť.³

---

¹In: Encyklopedický ústav SAV. Encyclopaedia Beliana. 1. vyd. Bratislava : Veda a Encyklopedický ústav SAV, 2005. 698 s. ISBN 80-224-0847-6. Zväzok 4. (Eh - Gala), s. 277.

²In: ŽALOUDEK, Karel; HULICIUS, Eduard, ed. Encyklopedie politiky. 3. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha : Libri, 2004. 575 s. ISBN 80-7277-209-0. s. 125

³<https://cs.wikipedia.org/wiki/Radikalismus>

Rola občianskej spoločnosti

Z uvedeného je zrejmé, že problematiku radikalizmu a extrémizmu nemožno nechať len na „orgánoch činných v trestnom konaní“, ktorých činnosť je striktne obmedzená na kriminálne konanie, a teda nedokážu pôsobiť proti tým extrémistom, ktorí síce pracujú na likvidácii demokratického právneho štátu, ale (zatiaľ) neporušujú zákony. Paradoxne práve demokratický právny štát zabezpečuje najširší rozsah občianskych práv a slobôd, a to aj pre svojich odporcov. Pri obdivovateľoch komunistického alebo fašistického totalitného systému sa pravidelne stretávame s tým, že sa pre seba dovoľávajú všetkých politických slobôd liberálnej demokracie, ktoré totalita, samozrejme, neposkytuje, napríklad so slovami „kým sa tu teda hráme na demokraciu...“.

Značná časť sporu medzi liberálnou demokraciou a extrémizmom tým pádom prebieha na poli ovplyvňovania a formovania verejnej mienky – a teda aj na poli propagady.

Propaganda

V súčasnosti je slovo propaganda vnímané hanlivo, ale pôvodný význam bol neutrálny: latinské slovo propagare znamená „rozširovať“. Prvýkrát bolo použité v 17. storočí, keď počas tridsaťročnej vojny pápež Gregor XV. založil Sacra Congregatio de Propaganda Fide – Svätú kongregáciu pre šírenie viery. (Kongregácia pôsobí doteraz, ale v roku 1967 bola premenovaná na Kongregáciu pre evanjelizáciu národov – nepochybne aj z propagandistických dôvodov.) Na pomenovanie súčasného fenoménu sa pojem propaganda začína široko používať počas 1. svetovej vojny, v ktorej bojujúce strany využívali nielen objavy priemyselnej revolúcie, ale aj práce modernej psychológie.

Philip M. Taylor uvádza, že propaganda nie je nič viac než „komunikácia myšlienok, ktorá má druhých prinútiť konať či myslieť určitým spôsobom“.⁴ Ak propagandu definujeme takto široko, tak je zrejmé, že jej vznik sa kryje so vznikom ľudskej komunikácie.

---

⁴Philip M. Taylor, *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Era*, 3rd ed. (Manchester: Manchester University Press, 2003), s. 6.

Osobnosti modernej propagandy

- *Joseph Pulitzer (1847-1911)*

Novinár, podľa ktorého je nazvaná svetoznáma Pulitzerova cena, bol známy štvavými článkami, vytvárajúcimi protišpanielske nálady. Pulitzerove noviny sa významne podieľali na vypuknutí neplánovanej španielsko-americkej vojny v roku 1898.^{5,6}

- *Edward Bernays (1891-1995)*

Priekopník propagandy a PR, zvaný tiež „otec spinu“ alebo „otec public relations“. Bol synovcom Sigmunda Freuda a úspešne využíval psychologické poznatky v komerčnej praxi. Jeho diela *Crystallizing Public Opinion* (1923) a *Propaganda* (1928) údajne ovplyvnili aj Josepha Goebbelsa. V roku 1945 napísal knihu *Public Relations* a v roku 1955 dielo *Výroba súhlasu - Engineering of Consent*.

- *Joseph Goebbels (1897-1945)*

Hitlerov minister propagandy a jeho osobný konzultant pre verejné vystúpenia. Organizoval napríklad verejné pálenie kníh židovských a protinacistických autorov alebo pogrom Krišťálová noc. Pod Goebbelsove ministerstvo ľudovej osvety a propagandy podliehali divadlá, film, rozhlas a všetka tlač. Jeho rečnícke umenie bolo strhujúce a ním vytvárané propagandistické kampane doteraz budia rešpekt. Na konci vojny po Hitlerovej samovražde spolu so svojou manželkou spáchal samovraždu, pričom predtým usmrtili aj svojich 6 detí.

- *Andrej Alexandrovič Ždanov (1896 – 1948)*

Sovietsky komunistický politik a ideológ. Stalin ho poveril riadením sovietskej kultúrnej politiky, pričom vplyv takzvanej ždanovčiny sa prejavil vo všetkých krajinách pod vplyvom Sovietskeho zväzu, vrátane Československa a Číny. Umelci boli povinní určenými prostriedkami propagovať jediné správne politické hodnoty a podieľať sa tak na politickom boji komunistickej strany.

---

⁵ Spencer, David Ralph. *The Yellow Journalism: The Press and America's Emergence As a World Power*. Evanston, Ill: Northwestern University Press, 2007.

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_of_the_Spanish%E2%80%93American_War#Hearst_and_Pulitzer

⁷ Pojem spin (otočka, falošná rotácia) sa v anglofónnom prostredí používa na označenie klamnej, vysoko manipulatívnej formy propagandy, založenej na podávaní skresleného, zaujatého výkladu udalostí, prípadne na kampaniach s cieľom dosiahnuť zmenu verejnej mienky v prospech alebo proti niekomu. Propagandista tohto typu sa nazýva spin doctor.

Rozdelenie propagandy podľa účelu

Oliver Taylor⁸ rozdeľuje propagandu podľa jej účelu na sedem druhov: politická propaganda, ekonomická propaganda, vojnová propaganda, diplomatická propaganda, didaktická propaganda, ideologická propaganda a úniková propaganda.

- *Politická propaganda*

Jej cieľom je získanie alebo udržanie politickej moci.

Obr. 1: V túžbe po získaní politickej funkcie sú kandidáti schopní siahnúť aj po Photoshope a westerne Sedem statočných. Politická strana Právo a spravodlivosť, voľby do NR SR 2012

- *Ekonomická propaganda*

Jej cieľom je priamť ľudí kupovať alebo predávať tovary a výrobky.

⁸ Oliver Thomson, *Easily Led: A History of Propaganda* (Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton Pub., 1999).

- *Vojnová propaganda*

Hlavnými cieľmi vojrovej propagandy sú demoralizácia nepriateľa a posilnenie morálky vlastného obyvateľstva a vojakov.

Obr. 2: Zľava: Prihlásil si sa za dobrovoľníka? Sovietsky zväz, 1920. Chcem ťa pre US Army! USA, 1917. Briti ťa potrebujú! Veľká Británia, 1914.

- *Diplomatická propaganda*

Cieľom diplomatickej propagandy je vyvolať nepriateľstvo alebo naopak sympatie k určitým štátom.

- *Ideologická propaganda*

Jej cieľom je šírenie celých ideológií alebo myšlienkových systémov.

- *Úniková propaganda*

Špecifický typ politickej propagandy, v ktorom sa využíva zábava na rozptýlenie pozornosti mas, aby sa dosiahlo ich ľahšie podvolenie cieľom vládnucej elity.

- *Didaktická propaganda*

Didaktická propaganda sa využíva na vzdelávanie populácie, napríklad boj proti nemociam, zlej hygiene či nezdravým návykom.

Rozdelenie propagandy podľa zdroja a pravdivosti informácií

Nasledovné rozdelenie vzniklo vo Veľkej Británii počas 2. svetovej vojny. Bežne sa používalo počas studenej vojny na oboch stranách železnej opony a objavuje sa doteraz.

- *Biela propaganda*

Relatívne vierohodné informácie, identifikovateľný zdroj, bežné PR techniky ako jednostranná prezentácia názoru alebo vytrhávajúce autentických výrokov z kontextu.

- *Čierna propaganda*

Vierohodne znejúce dezinformácie a lži, v skutočnosti pochádzajúce z dielne nepriateľa.

- *Šedá propaganda*

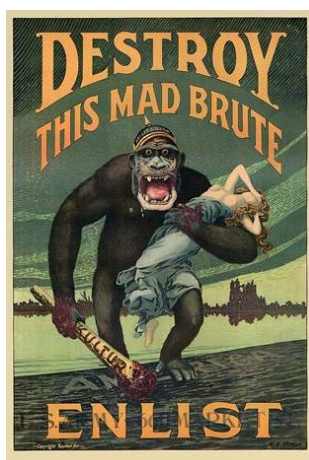
Selektovanie správ, významové posuny, ťažká identifikácia zdroja – maskované a legitimizované zdroje.

Osem základných techník propagandy⁹

V roku 1937 vznikol v USA Inštitút na analýzu propagandy (IPA), ktorého úlohou bolo zoznamovať americkú verejnosť s problematikou propagandy a tým ju imunizovať proti pôsobeniu nastupujúcej nacistickej propagandy. Inštitút identifikoval sedem základných techník propagandy: name-calling, glittering generality, euphemisme, transfer, testimonial, plain folks, band wagon a fear appeal.

- *Name-calling* – „vzývanie zlých slov“

Táto technika spája osobu alebo ideu s negatívnym symbolom. Propagandista dúfa, že príjemcovia zavrhnú ideu alebo osobu spojenú s negatívnym symbolom bez toho, aby uvážili dostupné informácie. Údernejšou formou tejto techniky je využívanie slov, fráz alebo obrazov, ktoré vyvolávajú negatívnu emocionálnu odozvu.

Obr. 3, 4: Zničme špiony rozvratníky. Československo, 50. roky. Zničme túto šialenú beštiu. Harry Ryle Hopps, USA, 1917. Táto technika propagandy s obľubou používa zvieratá, ktoré sú mnohým ľuďom odporne (hady, pavúky, potkany, besné psy, chobotnice...), čím sa dosahuje nielen negatívna emocionálna odozva, ale aj dehumanizácia nepriateľa

⁹ Voľne podľa článku Jana Podhajského, SOCIOWEB – Sociologický webzín, 11-12/2003. Dostupné na http://docplayer.cz/6272919-Socioweb_11-12_2003.html

- *Glittering generalities – „žiariace všeobecnosti“, dobré symboly*

Táto technika je presným opakom predchádzajúcej. Propagandista v tomto prípade manipuluje so slovami, ktoré sú obklopené kultúrne dôležitými a všeobecne uznávanými významami a myšlienkami, ako sú napríklad dobro, civilizácia, sloboda, vlastenectvo, veda, pokrok, ľud, národ, rodina. Tieto vznešené slová sú natoľko všeobecné, že môžu vzbudzovať rôzne predstavy a sú prijímané pozitívne bez toho, aby boli preskúmané fakty.

Obr. 5, 6. Impérium je život. K ruskému impériu so stranou Veľké Rusko. Neznámy autor, Ruská federácia, rok 2014. NSDAP chráni národné spoločenstvo. Autor René Ahrlé, Nemecko, medzi 1933 a 1940.

- *Euphemisme – eufemizmus*

Eufemizmy sú slová nepresné, zahmlievajúce, zjemňujúce. Propagandista ich môže využiť na upokojenie publika. Napríklad klasickým eufemizmom pre plošné zdražovanie bol v čase komunizmu pojem „úprava cien“.

„My máme úrady, nepriateľ má byrokráciu. My máme vládu, nepriateľ má režim. My sme nastolili poriadok, nepriateľ krvavo potlačil odpor. My máme armádu, nepriateľ soldatesku, väčšinou zdivočelú. My máme bojovníkov za slobodu, nepriateľ teroristov. My máme spravodajcov, nepriateľ špiónov. My máme spojencov, nepriateľ satelity.“
(Autor neznámy)

- *Transfer – prenos*

Transfer spočíva vo využití prestíže, autority niečoho, čo sa všeobecne rešpektuje (cirkev, veda, historická udalosť). Propagandista sa snaží prenášať ich prestíž a autoritu na svoj program bez toho, aby s nimi mal nejaké legitímne alebo aspoň formálne spojenie. Transfer môže byť aj negatívny.

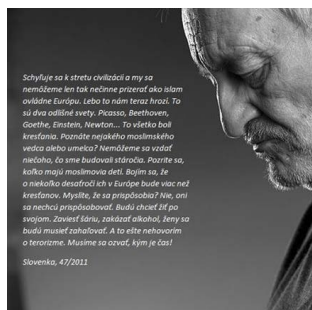
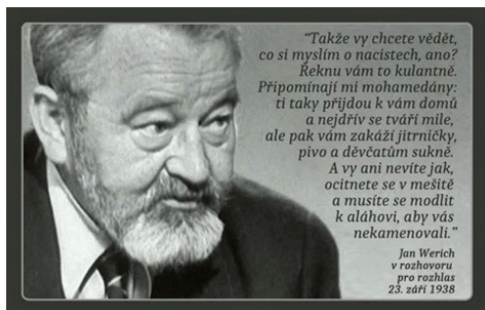

Obr. 6, 7. Nóri bojujú za Nórsko. Autor neznámy, približne 1942. Za Dánsko! Proti bolševizmu! Autor neznámy, rok 1942. Propaganda nacistického Nemecka sa v okupovanom Nórsku i Dánsku snažila o transfer prestíže historických germánskych bojovníkov (Vikingov či stredovekých rytierov) na jednotky SS, teda vlastne o zasadenie novej situácie do historického interpretačného rámca.

- *Testimonial – dobrozdanie*

Využívanie populárnych osobností alebo citovanie kvalifikovaných zdrojov je bežnou súčasťou propagandistického arzenálu. Názor celebrity alebo uznávaného kvalifikovaného zdroja sa obvykle prijíma s menšou kritickosťou.

Obr. 8, 9. Falošné výroky Jana Wericha a Milana Lasicu o moslimoch. Autor alebo autori nezami, Česko, Slovensko, prvý výskyt na internete v roku 2015. V oboch prípadoch použil autor vymyslené výroky, čierno-biele fotografie rešpektovaných hercov a citáciu neexistujúcich zdrojov na účely protiutečeneckej propagandy.

- *Plain folks – obyčajní, prostí ľudia*

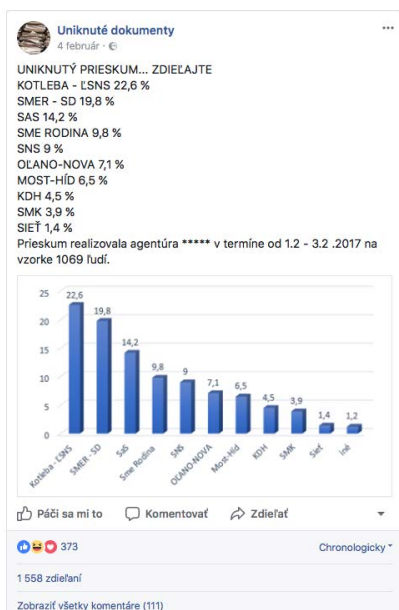
Cieľom tejto techniky je presvedčiť príjemcu, že myšlienky propagandistov „vzišli z ľudu“, alebo že presadzovaná osoba nie je nič viac než prostý človek – aby sa s nimi príjemca mohol ľahšie identifikovať.

Obr. 10: BLESK, 18. 11. 2013, autori poe, geok, foto Ladislav Křivan. Reportéri bulvárneho denníka „prichytili“ manželku Andreja Babiša na nákupe. Článok aj za pomoci infografiky „odhaľuje“, že miliardárova manželka neutráca za „značkové kabelky a luxusní hodinky“, ale chodí nakupovať do supermarketu „medzi obyčajnými smrteľníkmi“. Nemusela to byť cieľená PR kampaň na podporu politika Babiša, ale keby bola, nevyzerala by inak.

- *Band-wagon – „všetci sme na jednej lodi“*

Pri tejto technike sa propagandisti snažia navodiť efekt podobný dychovej kapele, za ktorou spontánne pochoduje dav ľudí. Za týmto účelom vytvárajú falošný dojem, že určité myšlienky alebo názory sú oveľa rozšírenejšie, než v skutočnosti sú. Moderným príkladom použitia techniky band-wagon môžu byť internetové „trollie farmy“ alebo iným spôsobom organizovaní diskutéri, ktorí v diskusiách pod článkami alebo na sociálnych sieťach navodzujú dojem, že ich názory sú väčšinové. Podobný efekt môžu dosiahnuť aj falošné prieskumy verejnej mienky.

Obr. 11: Anonymná stránka „Uniknuté dokumenty“ zverejnila vo februári 2016 „prieskum“ neexistujúcej agentúry, ktorý strane Kotleba – ĽSNS prisúdil najvyššie preferencie zo všetkých politických strán.

- *Fear appeal – vyvolávanie strachu*

„Ak sa nepridáte na našu stranu, tak sa stane hrozné nešťastie!“

Účinne aplikovaná technika vyvolávania strachu má štyri fázy

- hrozba,
- odporúčenie vhodného správania
- zistenie príjemcu, že odporúčanie je efektívnou cestou od hrozby
- uvedenie si príjemcu, že je schopný splniť odporúčanie

Obr. 12: webová stránka kotlebovcov v januári 2017. Fotografia osoby tmavej pleti hroziacej nožom nepochádza zo Slovenska – jej najstarší výskyt sme našli na bulharskom diskusnom fóre v roku 2006.

Namiesto záveru

Dejiny psychologickkej manipulácie sú rovnako staré ako dejiny ľudského druhu. Z tohto prostého konštatovania vyplýva niekoľko záverov:

Najúčinnnejšie metódy propagandy „hackujú“ ľudskú psychiku, ktorá sa vytvárala milióny rokov. Napríklad atrocitu propaganda (propaganda o ukrutnostiach) útočí na prirodzený ľudský súcit prípadne rodičovský cit. Konšpiračné teórie zasa zneužívajú prirodzenú a užitočnú ľudskú opatrnosť, podozrievavosť, obozretnosť, schopnosť vytvárať z nejasných náznakov ucelený príbeh. Metóda ohovárania, klebetenia, šuškanej propagandy zasa „hackuje“ základný spôsob odovzdávania sociálnej skúsenosti. Vytváranie falošného obrazu nepriateľa útočí na odvekú potrebu zomknutia sa, potrebu kolektívnej obrany.

Neexistuje človek odolný voči všetkým manipuláciám. Uvedomenie si vlastnej zraniteľnosti je základným krokom na zvýšenie imunity voči propagande.

Problematiku psychologickkej manipulácie a propagandy nemožno pokryť na pár stranách, vyžaduje si dlhodobé štúdium. Majme však na pamäti osud čarodejníka Sarumana z mýtickej Problematiku psychologickkej manipulácie a propagandy nemožno pokryť na pár stranách, vyžaduje si dlhodobé štúdium. Majme však na pamäti osud čarodejníka Sarumana z mýtickej ságy Pán prsteňov, ktorý sa tak zahĺbil do temných umení, až sa mu sily svetla, dobra, krásy a pravdy zdali príliš slabé.

Odporúčané webové stránky

www.konspiratori.sk – aktualizovaná databáza dezinformačných a podvodných webov, aplikácia Bullshit Detector.

www.blbec.online – automaticky generovaný monitoring stoviek facebookových stránok, zaradených do kategórií Náckovia – Konšpirátori – Putinofili – Šarlatáni – Komunisti – Alt Right. Fulltextové vyhľadávanie v komentároch na týchto stránkach, vrátane odstránených komentárov.

Facebooková stránka Dezinformácie Hoaxy Propaganda – aktuálny prehľad najrozšírenejších bludov slovenského a českého internetu.

www.dennikn.sk/autor/dezinformacie-hoaxy-propaganda/ - spoločný výstup aktivít Juraja Smatanu, kolektívu spolupracovníkov z facebookovej stránky Dezinformácie – Hoaxy – Propaganda a GLOBSEC Policy Institute.

www.evropskehodnoty.cz/kremlinwatch/ Kremlin Watch – strategický program think-tanku Evropské hodnoty, ktorého cieľom je rozkrývať a čeliť dezinformačným a vplyvovým operáciám Ruskej federácie a jej spoluhráčov.

www.manipulatori.cz – publicistický web, ktorý sa venuje oblasti politického marketingu, public relations a komunikačných stratégií.

www.faktus.info – faktami proti nenávisti. Projekt o. z. Človek v tísní.

www.zvolsi.info – manuál „Surfaľův průvodce po internetu“.

www.hoax.cz – databáza poplašných, nebezpečných a zbytočných reťazových správ.

www.tapolitika.cz – preklady ruských nezávislých zdrojov do češtiny.

www.euvdsdisinfo.eu – stránka European External Action Service East Stratcom Task Force.

www.antipropaganda.sk – odpoveď Slovenského inštitútu pre bezpečnostnú politiku (SSPI) na informačnú vojnu, prebiehajúcu v slovenskom mediálnom priestore

III. MÝTY O EURÓPSKEJ ÚNII A NATO

MONIKA MASARIKOVÁ, autorka pôsobí v Slovenskom inštitúte pre bezpečnostnú politiku, kde zastáva pozíciu riaditeľky programu Vnútoraná bezpečnosť.

Čoraz častejšie sa objavujú hlasy, ktoré sa snažia ovplyvniť verejnú mienku v prospech vystúpenia Slovenska z Európskej únie a NATO. Ako zdôvodnenie používajú mnohé informácie, ktoré sú úplne zavádzajúce alebo sa minimálne nezakladajú na pravde. Európska únia a NATO sú vykresľované ako organizácie, ktoré nám berú suverenitu, zhoršujú ekonomickú situáciu na Slovensku alebo nás ťahajú do vojny. Na nasledujúcich stranách uvádzame aspoň niektoré z týchto argumentov a snažíme sa ich vysvetliť s použitím všeobecne a jednoducho dostupných zdrojov.

Mýty o Európskej únii

- *Únia je v rukách obrovského počtu úradníkov (55-tisíc)*

Jedným z najčastejších mýtov o Európskej únii je, že je stelesnením byrokracie, pretože je prerastená úradníkmi. Európska únia má dnes viac ako 500 miliónov občanov, na ktorých pripadá približne 46- až 55-tisíc úradníkov.

Môže to vyzeráť veľmi veľa. Na porovnanie, Slovensko má približne 5,5 milióna obyvateľov. A úradníkov má viac ako 200-tisíc. Teda viac ako štvornásobok v porovnaní s celou Úniou, ktorá má polmiliardy obyvateľov. Je síce pravda, že Slovensko je v počte úradníkov na 1000 obyvateľov tretie najhoršie v Európskej únii, ale aj v ostatných štátoch počet úradníkov oveľa väčší ako v Európskej únii.¹

- *Do Únie platíme viac, ako dostávame*

Pravdou je, že od roku 2004, keď sme do EÚ vstúpili, až do roku 2015, sme z Únie dostali viac ako 19 miliárd eur, čo je o 11 miliárd viac, ako sme za rovnaké obdobie zaplatili. Už v prvom roku (2004) sme boli v pluse viac ako 163 miliónov a v roku 2010 sme prvýkrát prekročili miliardovú hranicu „čistého zisku“ v eurách.

---

¹Pozri napr.: <http://www.iness.sk/slovensko-je-tretie-najhorsie-v-pocte-statnych-uradnikov-radio-lumen>, <http://theconversation.com/how-many-people-work-for-the-eu-59702>, <https://www.statista.com/statistics/253372/total-population-of-the-european-union-eu/>

Otázkou je, čo z toho EÚ má? Jedným z jej spoločných cieľov je prosperita pre svojich občanov. Tá nebude možná, ak sa nebude dariť všetkým členským štátom. Štáty sa nebudú môcť ďalej rozvíjať, ak nebudú mať dostatočnú infraštruktúru, dobré vzdelanie alebo nedokážu úsporne nakladať s energiami.²

- *Nemôžeme ovplyvňovať zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ, možno nás raz vtiahne do vojny*

Aj napriek tomu, že Európska únia je postavená na snahe dosahovať čo najširší súhlas čo možno najväčšieho počtu členských štátov, existuje veľa oblastí, kde sa rozhoduje väčšinou. Štáty sa zhodli a zaviazali, že takéto rozhodnutia budú akceptovať, aj keď s nimi nebudú súhlasiť. V oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa však štáty dohodli, že budú rozhodovať jednohlasne. To znamená, že nie je možné prijať rozhodnutia, s ktorými by niektoré štáty nesúhlasili. Dôvodom je najmä citlivosť takýchto rozhodnutí a presvedčenie viacerých krajín, že keby sa vzdali právomocí najmä v oblasti obrany, stratili by časť svojej suverenity. To je dôvod, prečo nie je možné, aby sa takéto zásadné rozhodnutia v Európskej únii prijali proti vôli jednotlivých členských krajín.

- *EÚ nám nepomohla s ničím, čo by sme nezvládli sami*

Slovensko smeruje 85 percent svojho exportu do EÚ, odkiaľ na Slovensko prichádza 90 percent zahraničných investícií. V rokoch 2014 až 2020 by sme mali dostať z Európskej únie 15,3 miliardy eur. To je 570 eur z rozpočtu EÚ na každého jedného občana Slovenska. Slovensko tak patrí medzi najväčších čistých prijímateľov pomoci z EÚ. V rokoch 2007 až 2013 sme boli na 8. mieste v úspešnosti čerpania eurofondov. Vďaka eurofondom bolo na Slovensku vybudovaných 155 kilometrov diaľnic, bolo zmodernizovaných 80 kilometrov železníc, kúpili sme 61 nových vlakov, 45 električiek v Bratislave a 33 v Košiciach, kúpili sme 32 vlakových súprav pre prímestskú dopravu a 120 trolejbusov. Na Slovensku sa nám podarilo zmodernizovať 28 nemocníc a 1050 škôl. Vybuodovali sme 1518 kilometrov kanalizácií, investovali sme milióny do príspevkov na zateplovanie, slnečné kolektory a mnohé ďalšie projekty.³

Okrem toho využívame výhody cestovania bez vnútorných hraníc, študenti môžu

---

²<https://dennikn.sk/452130/kolko-do-rozpocetu-unie-zaplatili-kolko-dostali/>

³<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/428150-slovensko-si-pripomina-13-vyrocie-clenstva-v-eu/>, <http://zaujímavosti.net/aktuality/vyhody-clenstva-v-eu/>

študovať v členských štátoch Únie za rovnakých podmienok ako domáci študenti, môžeme odchádzať za prácou do iných štátov Enie, či na základe nedávneho rozhodnutia neplatíme vyššie sadzby za telefonovanie a dáta v mobiloch, aj keď sme za hranicami Slovenska na území EÚ. Jedným z ďalších krokov môže byť rozšírenie bezplatného prístupu na internet prostredníctvom verejných wifi sietí vo všetkých členských štátoch.

- *Únia nám kradne slobodu - vnucuje rozhodnutia a nezmyselné pravidlá*

Európska únia je postavená na podobných princípoch zastupiteľskej demokracie ako jej jednotlivé členské štáty, vrátane Slovenskej republiky. Medzi najvýznamnejšie inštitúcie, ktoré sa podieľajú na prijímaní zásadných rozhodnutí patria tie, v ktorých majú jednotlivé štáty svojich zástupcov. Napríklad v Európskom parlamente sedia poslanci, ktorých časť, tú slovenskú, si zvolili voliči na Slovensku. Je to presne tak, ako si naši voliči volia svojich zástupcov do slovenského parlamentu. Tí potom v ich mene hlasujú a prijímajú rozhodnutia.

Európsky parlament však vo väčšine prípadov nemôže rozhodovať samostatne. Potrebuje na to aj orgány, v ktorých sú tiež zastúpení slovenskí predstavitelia – či už sú to slovenskí experti, jednotliví ministri alebo predseda vlády. Títo sa podieľajú na prijímaní rozhodnutí, ktoré zaväzujú aj Slovensko. Preto, ak počujeme o diktáte Bruselu, mali by sme mať na pamäti, že za tieto rozhodnutia hlasovali predstavitelia Slovenska a v mnohých prípadoch by bez nich tieto rozhodnutia neboli prijaté. Takže ak sme nespokojní s konkrétnymi rozhodnutiami, mali by sme sa obracať na našich expertov a volených zástupcov, ktorí s nimi počas rokovaní v EÚ a pri schvaľovaní súhlasili.⁴

- *Únia je v kríze a možno sa rozpadne - ďalšie štáty vystúpia z EÚ*

Je fakt, že Veľká Británia sa rozhodla vystúpiť z EÚ. A zatiaľ to vyzerá, že sa tak aj stane. A rovnako tak bolo počuť veľa obáv, že Veľkú Britániu budú nasledovať ďalšie štáty. Vo voľbách v Holandsku, Francúzsku alebo v Rakúsku bolo vždy počuť minimálne jednu politickú stranu, ktorá mala v programe vystúpenie z Únie. Osobitne v prípade Francúzska by to naozaj veľmi otriaslo stabilitou v Európskej únii.

---

⁴https://europa.eu/european-union/eu-law/decision-making/procedures_sk#ako_sa_prijimaju_pravne_predpisy, http://eu.euroiuris.sk/pre_studentov/kto_a_ako_rozhoduje_v_eu, https://ec.europa.eu/slovakia/news/slovakia_13_years_in_the_EU_sk

No vo všetkých týchto krajinách sa ukázalo, že hlasy volajúce po vystúpení sú buď marginálne, alebo nereprezentujú dostatočne veľkú skupinu, aby sa tak mohlo stať. Práve naopak, dnes štáty diskutujú, ako spolupracovať viac a efektívnejšie, ako vo viacerých oblastiach dokonca prehĺbiť integráciu. Jedným z príkladov je obrana a bezpečnosť, kde členské krajiny vážne uvažujú o spoločných projektoch aj spoločných investíciách. A v neposlednom rade, práve na príklade Veľkej Británie ostatné štáty vidia, že vystúpenie z Únie stojí desiatky miliárd eur, stratu priameho vplyvu na vývoj v celej Európskej únii a tiež stratu výhod pre obyvateľov.

Dnes žiadny ďalší štát neuvažuje o tom, že by Veľkú Britániu nasledoval. Najmä nie v čase, keď Únia zaznamenáva najväčší rast ekonomiky za posledných desať rokov. A to aj na nasledujúce roky. Všetky tieto fakty jasne hovoria o tom, že Európska únia v kríze nie je. Práve naopak, dnes sa ukazujú nové príležitosti a oblasti, kde štáty môžu a chcú spolupracovať viac ako v minulosti.⁵

- *Únia otvorila hranice, a preto je aj naše územie najmä v súvislosti s migráciou oveľa zraniteľnejšie*

Na Slovensku je podiel cudzincov na celej populácii len 1,8 percenta. Od roku 2004 sa tento počet štvornásobne zvýšil. Aj tak je to v celkových číslach menej ako 100-tisíc obyvateľov. V rámci EÚ sme podľa počtu cudzincov, ktorí na našom území žijú, na 6. mieste od konca. Z týchto cudzincov je viac ako 54 percent občanov Európskej únie. Dokonca aj v susednom Česku žije väčší podiel cudzincov ako na Slovensku. Až 41 percent z cudzincov na Slovensku tvoria občania Českej republiky, Maďarska, Poľska, Rakúska a Ukrajiny. Práve Ukrajinci sú našou najpočetnejšou cudzineckou komunitou (14 percent). Občania Rumunska, Bulharska, Ruska a Srbska tvoria viac ako 22 percent všetkých cudzincov. Takže viac ako tri štvrtiny cudzincov pochádzajú z vyššie uvedených štátov. Ďalších viac ako sedem percent tvoria ľudia z Vietnamu, Číny, Kórei a Thajska.

Zaujímavé je, že počet cudzincov, ktorí vstúpili nelegálne na územie Slovenskej republiky od roku 2004, keď sme do Únie vstúpili, klesol z vtedajších 10 946 na 2170 v roku 2016. Okrem toho, od roku 1993, keď vznikla samostatná Slovenská republika, požiadalo o azyl 58 559 cudzincov a dostalo ho len 838 žiadateľov.

---

⁵<https://euobserver.com/economic/139825>

V prvom polroku 2017 bol udelený azyl 18 osobám, v roku 2016 138 osobám a v roku 2015 len ôsmim. Občianstvo bolo v roku 2017 udelené trom žiadateľom o azyl, v roku 2016 tiež trom a v roku 2015 piatim.

Tieto čísla nie sú v porovnaní s ďalšími členskými štátmi EÚ ani na úrovni štatistickej odchýlky. Naopak, do zahraničia odišlo žiť viac ako 300-tisíc Slovákov. Slovensko je tak samo krajinou migrantov. Najviac o azyl na Slovensku žiadajú občania Iraku, Afganistanu, Vietnamu a Sýrie. Pre porovnanie, aj v prípade Nemecka, ktoré počas najväčšieho náporu migrantov (viac ako 1,5 milióna) hovoríme o približne jedno percentnom podiele žiadateľov o azyl na počet obyvateľov.^{6,7}

Mýty o NATO

- *NATO je plne pod vládou USA*

Málokto vie, že NATO je organizácia, kde každé rozhodnutie musí byť prijaté všetkými členmi. V praxi to znamená, že aj na tej najnižšej úrovni sa každé rozhodnutie predloží na schválenie štátom. V prípade, že jediný štát nesúhlasí, rozhodnutie nie je prijaté. Ak sa štát pri hlasovaní zdrží, nie je to považované za nesúhlasné stanovisko. Preto ani vojensky alebo politicky najsilnejší štát nemá moc presadiť rozhodnutia, s ktorými jeden alebo viac štátov nesúhlasí. Vyjadrovanie takéhoto nesúhlasu je bežnou praxou a existuje nespočetné množstvo návrhov, ktoré v NATO neboli schválené práve pre nesúhlas jedného alebo viacerých štátov. USA preto v tomto ohľade nemajú žiadne špeciálne postavenie. A to aj napriek tomu, že do rozpočtu NATO prispievajú viac ako 70 percentami všetkých prostriedkov.

- *Slovensko nemá šancu o niečom rozhodovať, musí sa podvoliť vôli ostatných štátov*

Na základe toho, čo je napísané v texte vyššie, je jasné, že Slovensko má rovnaké právo nesúhlasiť s hocikým návrhom v rámci rokovaní NATO ako hociktorý iný z členov.

---

⁶<http://iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku>, <https://www.minv.sk/?statistiky-20>, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk, <https://dennikn.sk/634945/kriminalita-a-migracia-v-grafoch-mali-by-ste-sa-bat-svojho-suseda-cudzinka/>

⁷Ďalšie zdroj k otázkam členstva v EÚ:

<http://www.humanisti.sk/view.php?cislocianku=2017090007>

V prípade, že nesúhlasí s návrhom rozhodnutia, má plné právo takéto rozhodnutie zastaviť alebo úplne zablokovať. V histórii slovenského členstva v NATO sa tak aj niekoľkokrát stalo.

- *NATO je od pádu železnej opony prekonaná organizácia*

NATO má v súčasnosti tri hlavné ciele – poskytovať záruky kolektívnej obrany svojim členom, zúčastňovať sa na operáciách a aktivitách na udržanie alebo vynútenie mieru (vrátane tých, o ktoré požiada Bezpečnostná rada OSN) a rozširovať spoluprácu s nečlenskými štátmi – partnermi NATO. Po rusko-ukrajinskom konflikte, ktorý vypukol v roku 2014 po obsadení Krymu Ruskom, sa NATO po dlhom čase oveľa viac sústreďí na zaistenie bezpečnosti svojich členov. Osobitne pobaltské štáty sa dnes cítia ohrozené zo strany Ruska a žiadajú o posilnenie svojej bezpečnosti. Ak by si mali všetky členské štáty zaistiť svoju bezpečnosť sami, stálo by ich to niekoľkonásobne viac. Okrem toho by niektoré vojenské aktivity jednotliví členovia nedokázali sami zvládnuť (snáď s výnimkou USA). Aj vo svetle šíriacej sa nestability z východu Európy sa ukazuje, že pre členské štáty neexistuje alternatíva k zaisteniu ich bezpečnosti. Rovnako tak to má definované Slovenská republika vo svojich strategických dokumentoch. NATO je dnes hlavný pilier bezpečnosti v Európe.

Okrem toho sa NATO podieľa na boji proti terorizmu, na pomoci EÚ v oblasti migrácie, najmä cez Stredozemné more a na pomoci štátom mimo NATO pri rozvoji ich ozbrojených síl. Súčasťou NATO je aj pomoc pri živelných pohromách a humanitárnych katastrofách (zemetrasenie v Pakistane, povodne v USA, povodne v Bosne a Hercegovine, pomoc Srbsku a pod., na žiadosť OSN ochrana civilného obyvateľstva v Líbyi). Dnes žiadny z európskych členov význam NATO nespochybňuje.

- *NATO rozširuje svoje základne po svete*

NATO nemá vo svete základne inde ako na území, na ktorom uskutočňuje alebo v minulosti uskutočňovalo svoje operácie. V súčasnosti je NATO prítomné v Afganistane – výcviková nebojová misia, ktorej cieľom je výcvik afganských bezpečnostných síl, v Kosove – operácia KFOR, ktorej hlavnou úlohou je udržiavať bezpečnosť v Kosove a pomáha Africkej únii v Afrike formou leteckej dopravy.

Okrem toho má ešte poradenské veliteľstvo v Bosne a Hercegovine v spolupráci s Európskou úniou a poradenské veliteľstvo v Macedónsku (v posledných dvoch prípadoch nejde o operácie, ale len o organizačnú štruktúru, v ktorej slúži niekoľko desiatok štábných dôstojníkov). Okrem toho má civilné „ambasády“ – kontaktné tímy na Ukrajine, v Gruzínsku a v Rusku.

Okrem Afganistanu a Kosova teda NATO nemá žiadnu vojenskú základňu mimo svojho územia. Treba rozlišovať medzi vojenskými základňami jednotlivých členov NATO vo svete (USA, Spojené kráľovstvo, Francúzsko a iné) a základňami NATO. Na základe vyššie uvedeného je jasné, že NATO nie je vojensky prítomné ani v Iraku, ani v Sýrii, ani v Líbyi a ani na Ukrajine.⁸

- *Slovensko musí pre NATO do vojny*

Slovensko je suverénnym členom NATO. Ako píšeme vyššie, má právo nesúhlasiť s návrhom, ktorý je predložený na odsúhlasenie. Aj v prípade, že Slovensko nechce zablokovať rozhodnutie ostatných členov o rozhodnutí zapojiť sa do vojenskej operácie, má viacero možností. Môže sa zdržať hlasovania a do operácie sa nezapojiť alebo s návrhom aj súhlasiť, ale s dôvetkom, že do operácie sa nezapojí. Takýto postup môže byť vnímaný ako nedostatok solidarity jedného člena NATO s ostatnými, ktorí sa do operácie zapájajú, ale nie je výnimočný. Do operácií NATO sa pravidelne nezapájajú všetci členovia NATO. Očakáva sa však, že štáty sa budú spravodlivou mierou zapájať do činností NATO tak, aby bol dodržaný princíp solidarity a rovnakého zdieľania záväzkov.

- *Keby sme nemuseli byť v NATO, nemuseli by sme platiť, ušetrili by sme*

Vstup do NATO Slovensku umožnil zníženie počtu vojakov a zníženie množstva výzbroje a pritom zvýšil bezpečnosť Slovenska. V roku 1993 malo Slovensko 53-tisíc vojakov, dnes ich má menej ako 15-tisíc. V tom istom období malo Slovensko 993 tankov, dnes ich máme menej ako 30. A pritom dnes na takto zredukované počty dáva Slovensko viac ako miliardu eur a aj na základe tvrdení vojenských veliteľov je obrana veľmi poddimenzovaná a na jej dostatočné zabezpečenie by sme potrebovali násobky tohto čísla.

---

⁸Ďalšie zdroje k otázkam členstva v EÚ:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#cl407, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm

A to hovoríme o situácii, keď si Slovensko môže dovoliť sústrediť sa len na niektoré oblasti v ozbrojených silách, pretože zvyšok by nám v prípade potreby poskytlo NATO. Ak by sme neboli členom NATO, výdavky na obranu by boli v násobkoch dnešných. To si dnes ani v nasledujúcich desiatkach rokov Slovensko nebude schopné ekonomicky nijako dovoliť

- *NATO nám aj tak nepríde na pomoc, nikdy to nebolo vyskúšané*

Článok 5, alebo ľudovo, princíp jeden za všetkých všetci za jedného, už bol v histórii NATO použitý. Paradoxne o pomoc požiadal štát, ktorý je najviac označovaný za ten, ktorý ovláda celé NATO – Spojené štáty americké. O pomoc NATO USA požiadali bezprostredne po teroristickom útoku na dvojčiky v septembri 2001. Spojenci – členské štáty NATO na priamu žiadosť USA poskytli svoje lietadlá a strážili vzdušný priestor Spojených štátov.

Každá členská krajina, ktorá má pocit akútneho ohrozenia, môže požiadať o aktivovanie tohto článku. Jeho vykonanie však podlieha súhlasu všetkých členov NATO. Nie je teda automatické. Okrem toho má každý štát povinnosť udržiavať také vlastné ozbrojené sily, ktoré mu umožnia brániť vlastné územie a obyvateľov na niekoľko prvých dní. A to najmä preto, lebo každé rozhodnutie, aj takéto najzávažnejšie, si vyžaduje čas na schválenie a najmä uskutočnenie.

- *Slovensko bude musieť mať na svojom území vojenské základne NATO*

Až na malé výnimky (lietadlá AWACS – s „ufom“ navrchu, spoločné komunikačné siete a pod.) NATO nemá vlastné ozbrojené sily. Všetky sily NATO sú tvorené silami jeho členov. Preto aj slovenskí vojaci a slovenské vojenské základne sú vojakmi NATO a vojenskými základňami NATO. Preto prakticky vzaté, všetky slovenské vojenské základne sú základne NATO na Slovensku. Okrem toho však NATO môže vytvoriť spoločnú vojenskú základňu na území členského štátu. To však nie je možné bez súhlasu tohto štátu. Realita je, že záujem o prítomnosť vojenskej základne na svojom území zo strany členských štátov je oveľa väčší ako možnosti NATO takéto základne rozmiestniť.

Na Slovensku existuje vojenská základňa NATO – koordinačné veliteľstvo NATO, ktorého hlavnou úlohou je poskytovať pomoc pri príprave Slovenskej republiky na prípady, keď by bola vojensky ohrozená. Cieľom takéhoto veliteľstva je preveriť, či by Slovensko dokázalo reálne prijať pomoc, ak by o ňu spojencov požiadalo. Okrem toho by tieto podmienky mali umožniť, aby mohli vojaci členských štátov NATO využiť v prípade potreby územie Slovenskej republiky, či už na prítomnosť alebo prechod. Každá takáto prítomnosť však musí byť schválená vládou Slovenskej republiky a vo väčšine prípadov aj slovenským parlamentom.

Prítomnosť tohto veliteľstva NATO na Slovensku bola odsúhlasená na žiadosť vlády Slovenskej republiky. Od Slovenska nikto doteraz nechcel, aby malo na svojom území vojenskú základňu NATO a každá vojenská prítomnosť NATO na Slovensku buď bola na žiadosť Slovenska, alebo bola schválená slovenskou vládou a v mnohých prípadoch aj parlamentom.

- *NATO chce zaútočiť na Rusko, táhá nás do vojny*

NATO ešte začiatkom roku 2014 plánovalo s Ruskom spoločnú operáciu – transport chemických zbraní z územia Sýrie. Okrem toho považovalo Rusko za strategického partnera. Tak ho nazvalo aj vo svojom hlavnom strategickom dokumente – Strategickej koncepcii. Okrem toho existovala medzi NATO a Ruskom veľmi intenzívna spolupráca – pri pomoci Afganistanu s nákupom a servisom vrtuľníkov, vo vývoji zariadenia na zisťovanie výbušnín na letiskách alebo v metre či v boji proti terorizmu a pašovaniu drog.

Anexiou Krymu, napadnutím Ukrajiny a podporou separatistov na Donbase Rusko porušilo základné ustanovenia medzinárodného práva a na základe toho s ním NATO prerušilo spoluprácu. Dialóg udržiava len na úrovni veľvyslancov alebo vyššej.

Často je počuť, že NATO rozmiestňuje na svojej východnej hranici – v Poľsku, Lotyšsku, Litve a Estónsku svoje vojská, a tak chce vyprovokovať vojnu. Pravdou je, že Rusko rozmiestnilo svoje vojská pri hranici oveľa skôr, v počte niekoľko desiatok tisíc. NATO na to zareagovalo až o niekoľko mesiacov, v prípade súčasného rozmiestnenia až po dvoch rokoch.

Okrem toho, limit počtu vojakov NATO na východnej hranici nie je vyšší ako 6000, kým Rusko na svojej strane hranice rozmiestňuje pravidelne aj do 60-tisíc vojakov. Berúc do úvahy počet vojakov a čas, kedy boli títo vojaci nasadení, možno hovoriť o dôkaze, že NATO len reaguje na kroky, ktoré podniká Rusko. Do obsadenia Krymu Ruskom NATO nemalo na svojej východnej hranici de facto žiadnu vojenskú prítomnosť. Paradoxne, k jej nasadeniu došlo len v reakcii na kroky Ruska.

- *Operácie NATO sú nezákonné a agresívne*

Podľa medzinárodného práva musia byť všetky operácie NATO v súlade s Chartou OSN. Podľa nej je legálne použitie sily v prípade sebaobrany, a to v prípade jednotlivca, alebo kolektívne, ako je to zakotvené v zakladajúcej zmluve NATO. Často sa stáva, že operácie medzinárodných koalícií alebo jednotlivých štátov sú zamieňané s operáciami NATO. Na to, aby operácia NATO mohla byť schválená, musí byť odsúhlasená všetkými jej členmi. To bol prípad operácie v Iraku, kedy viaceré štáty na pôde NATO nesúhlasili s angažovaním NATO ako organizácie. Preto sa NATO na tejto operácii nezúčastnilo. Rovnako tak v prípade Afganistanu. NATO sa do operácie zapojilo až po schválení operácie Bezpečnostnou radou OSN. Dovedy to bola operácia pod vedením USA a nebola to operácia NATO. Rovnaký prípad bola operácia NATO v Líbyi, na ktorú dala mandát Bezpečnostná rada OSN. Len na pripomenutie, Bezpečnostná rada OSN odsúhlasí operáciu len vtedy, ak nie je proti ani jeden z jej piatich stálych členov (USA, UK, Francúzsko, Rusko, Čína). So všetkými týmito operáciami teda okrem iných štátov súhlasili alebo sa zdržali hlasovania aj Rusko a Čína.

Jedinou kontroverznou operáciou zo strany NATO bola operácia proti Srbsku – Kosovo. Tu NATO vykonalo operáciu v zmysle koncepcie humanitárnej intervencie, ktorá dodnes nie je všeobecne uznávanou ako dôvod na použitie sily v medzinárodných vzťahoch. A ak aj áno, tak len so súhlasom Bezpečnostnej rady OSN. V tomto prípade však prítomnosť jednotiek NATO na území Kosova po skončení bombardovania Bezpečnostná rada OSN schválila aj hlasmi Ruska. Všetky súčasné operácie/misie NATO sú vykonávané s platným mandátom v súlade s medzinárodným právom a so súhlasom Bezpečnostnej rady OSN.

- *Operácie NATO nemajú výsledky a zanechávajú za sebou chaos*

Úlohou vojenských operácií NATO je zaistiť bezpečnosť, aby mohli ostatné organizácie a štáty pomôcť pri obnove krajiny. V mnohých prípadoch si to vyžaduje aj dlhodobú vojenskú prítomnosť, pretože bez zaistenia bezpečnosti nie je možné uskutočňovať ďalšie kroky. V prípade Kosova dnes vidíme paradoxnú situáciu, keď samotní Srbi, ktorí boli kedysi terčom vojenskej kampane zo strany NATO, žiadajú NATO, aby v Kosove zostalo. Vojaci NATO a spojencov sú dodnes hlavným garantom bezpečnosti Srbov žijúcich na území Kosova. Aj vďaka vojenskej prítomnosti dnes Kosovo pokračuje v ekonomickej a spoločenskej obnove. Rovnako tak v prípade Afganistanu. Prítomnosť medzinárodných síl umožnila obnovu krajiny zo strany humanitárnych a ekonomických organizácií. V roku 2016 a 2017 sa ukázalo, že výrazným znížením vojenskej prítomnosti došlo k zhoršeniu bezpečnostnej situácie, a tým aj k skomplikovaniu poskytovania pomoci obyvateľom Afganistanu.

Častým problémom vojenských operácií je, že krajiny alebo organizácie, ktoré ich uskutočňujú, nie sú ochotné svoje sily v krajine udržiavať dostatočne dlho alebo nemajú jasne stanovené podmienky, ktoré treba dosiahnuť, aby vojaci mohli krajinu opustiť. Problémom teda často nie je ani to, že vojaci do krajiny prišli, ale, že odtiaľ odišli príliš skoro, lebo zotrvanie bolo finančne nákladné alebo politicky citlivé.

IV. KRITICKÉ MYSLENIE - PRAKTICKÉ POSTREHY K VÝUČBE NA ŠKOLÁCH

ONDREJ GAŽOVIČ, autor pôsobí ako lektor kritického myslenia. V minulosti pracoval na Ministerstve zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.

Kritické myslenie je IN. Veda sa o ňom píše aj hovorí, mnohé aktuálne problémy v spoločnosti odôvodňujeme práve jeho nedostatkom a veríme, že ak ho budeme rozvíjať, najlepšie na školách, pomôže nám tieto problémy vylicíť.

Za to, že v dnešnej spoločnosti kritické myslenie chýba, viníme internet a sociálne siete, zastaralý vzdelávací systém nevhodný pre 21. storočie alebo účinnú zahraničnú propagandu. Počúvame, že ide o jedinečný problém našej doby. Cez prsty sa pozeráme na najmladšiu generáciu a obávame sa, kam speje svet, v ktorom deti namiesto čítania kníh prezerajú tweety, statusy a postsy na Instagrame.

Prijať takýto zjednodušený naratív bezvýhradne - nekriticky - však nie je presné ani užitočné. Iste, všetky tieto fenomény hrajú svoju rolu. Kritické myslenie však bolo rovnako dôležité aj v minulosti a ľudstvo sa so zničujúcimi dôsledkami jeho absencie pasuje odjakživa.

Javy bývajú často zložitejšie, ako sa zdajú na prvý pohľad. To by mohol byť aj jeden z odkazov, ktoré máme sprostredkovať študentom, keď s nimi debatujeme o kritickom myslení.

Tento text neskúma jedinečnosť našej digitálnej doby ani domnelé či skutočné medzigeneračné rozdiely. Jeho cieľom je ponúknuť niekoľko odskúšaných a prakticky orientovaných postrehov k tomu, ako so študentmi o kritickom myslení hovoriť, aké posolstvá by sme im mali odovzdať a ako to môžeme robiť efektívne.

Čo to vlastne kritické myslenie je?

V úvode diskusie je vhodné študentom priblížiť, čo si pod pojmom kritické myslenie majú vôbec predstaviť. Nemám pritom na mysli zložité a nezáživné akademické definície, skôr akési obrazné znázornenie, ktoré im umožní lepšie vnímať, o čom sa budeme rozprávať a na čo im to bude dobré.

Kritické myslenie môžeme chápať ako **zručnosť**, ktorú vieme trénovať. Nie je to teda poučka, ktorú by sme sa mohli naučiť naspamäť ani sofistikovaný abstraktný konštrukt, ktorý dokážu pochopiť iba tí najtalentovanejší. Podobne ako plávanie, hru na gitare alebo anglický jazyk, aj kritické myslenie vie každý z nás rozvíjať pravidelným tréningom. A každý z nás má svoj potenciál, v rámci ktorého sa môže v kritickom myslení zlepšovať.

Jadrom tejto zručnosti je **zdvorilá pochybnosť**. Dôraz pritom kladieme na obe časti uvedeného slovného spojenia.

Pochybnosť preto, lebo kritické myslenie nás učí neveriť bezvýhradne a automaticky všetkému, čo počujeme alebo čítame. Naopak, vedie nás k tomu, aby sme sa nebáli pozastaviť sa pri informácii, ktorá je pre nás nejakým spôsobom dôležitá alebo zaujímavá. Pred jej bezmyšlienkovitým prijatím by sme sa totiž mali sami seba spýtať niekoľko základných otázok.

Kto je autorom tejto informácie? Aké má záujmy a nakoľko je dôveryhodný? Aké je hlavné poslanstvo tejto správy? Akými argumentmi a dôkazmi autor svoje poslanstvo podporuje? Čo na túto tému hovoria iné zdroje? To sú aspoň niektoré zo základných otázok, ktoré nám pomôžu kriticky vyhodnotiť informáciu skôr, než jej obsahu uveríme alebo ho dokonca sami začneme hlásať ďalej do sveta.

Prečo by táto pochybnosť mala byť zdvorilá? Kritické myslenie nesmie prerásť do paranoje a absolútnej nedôvery. Keby sme spochybňovali všetko a neustále, nielenže by to bolo nepraktické - predstavte si, koľko času by vám zabralo prácne overovať každú jednotlivú informáciu, ku ktorej sa cez deň dostanete -, ale rozleptávali by sme tým aj jemný tmel dôvery, ktorý drží našu spoločnosť funkčnú a pohromade.

Človek, ktorý neverí nikomu a ničomu, by nedokázal cestovať autobusom z Košíc do Bratislavy, pretože by nedôveroval cestovnému poriadku, vlastným hodinkám, smerovým tabuliam ani šoférovi.

Dôležitou súčasťou kritického myslenia tak je naučiť sa rozlišovať, ktorým zdrojom a akým typom informácií môžeme dôverovať a naopak, v ktorých situáciách si máme dávať zvýšený pozor.

Hneď na úvod je vhodné študentom pripomenúť, že trénovať kritické myslenie je pre nich **užitočné**. Dokonca hneď z niekoľkých dôvodov.

Dobré kritické myslenie má obrannú funkciu. Človek, ktorý rozmýšľa kriticky, sa nenechá tak ľahko napáliť od rôznych podvodníkov a šmejdov, ktorí ho chcú obrať o peniaze alebo sa mu chystajú poškodiť zdravie pofidérnymi „liečebnými“ postupmi.

Kritické myslenie má aj aktívnu funkciu. Umožňuje totiž študentom lepšie a efektívnejšie dosahovať ich ciele, nech sú nimi nahranie rapového albumu alebo zvládnutie prijímacích pohovorov na Oxford. V tejto súvislosti zároveň vystáva etický rozmer kritického myslenia - malo by nás viesť aj k úvahám o tom, o aké ciele a akými spôsobmi je vôbec vhodné usilovať, aby to bolo zmysluplné a aby sme pritom našimi krokmi neubližovali iným.

V neposlednom rade má kritické myslenie aj spoločenskú funkciu. Ak totiž priveľa ľudí v spoločnosti uvažuje nekriticky, môže ju to závažne ohroziť. Príkladom je zníženie kolektívnej imunity a ohrozenie ľudstva ničivými chorobami, ak výrazne poklesne miera zaočkovanosti populácie. Iným príkladom je zvolenie extrémistických politikov, ktorí sľubujú zázraky na počkanie, do verejných funkcií. Myslieť kriticky je teda nielen individuálne užitočné, ale je to aj naša spoločenská zodpovednosť voči ostatným.

Ako na to a čo by si mali naši študenti zapamätať?

Kritické myslenie sa dá rozvíjať mnohými spôsobmi. Môžeme so študentmi diskutovať o kognitívnych skresleniach a omyloch, ktorými nevedomky klameme sami seba. Vieme si vysvetliť, ako má vyzeráť poctivý argument a ukázať si, akými argumentačnými faulami nás skúšajú manipulovať druhí ľudia. Dobrou cestou je aj ilustrovať techniky, ktorými môžeme lepšie analyzovať texty a hovorené slovo, a ktoré nám umožnia presnejšie odhaliť a preskúmať sprostredkované hlavné posolstvá. Dokážeme sa tiež zamerať na prácu so zdrojmi a rozmýšľať spoločne o tom, skadiaľ čerpáme informácie a aké nástrahy pri tom na nás číhajú. Súčasťou výučby kritického myslenia by malo byť aj rozvíjanie schopnosti tvoriť vlastné argumenty a zrozumiteľne ich doručiť partnerom v diskusii či verejnosti.

Miera a forma, v akej sa venujeme konkrétnym okruhom, závisí vždy od veku a mentálnej vyspelosti našej skupiny a od času, ktorý máme k dispozícii. Témy, na ktorých jednotlivé okruhy ilustrujeme, vieme prispôbiť konkrétnym predmetom, na ktorých sa kritickému mysleniu venujeme, a učivu, ktoré so študentmi aktuálne preberáme. Trénovať vieme pri príprave fyzikálneho experimentu, pri umeleckom rozbere literárneho diela aj pri diskusii o holokauste na hodine dejepisu. Vždy by sme sa však mali snažiť o interaktívny spôsob výučby, založený na dialógu, hrách, cvičeniach a zážitkovom vzdelávaní. Zručnosti kritického myslenia si potom študenti osvoja jednoduchšie, v hlbších súvislostiach a s väčšou radosťou než pri frontálnom prednášaní poučiek.

Pokiaľ máme k dispozícii len veľmi obmedzené množstvo času, je dobré študentom sprostredkovať aspoň pár základných posolstiev. Tu je návrh niekoľkých z nich vychádzajúcich z pedagogickej praxe a z konkrétnych výziev, ktorým naši tínedžeri čelia.

- *Informácie nie sú rovnocenné*

Študenti dokážu veľmi dobre rozlišovať medzi tým, ktorý smartfón, tenisky či potraviny sú kvalitné, a ktoré sú naopak „fejkové“, falošné, zlé.

Na základe tejto analógie dokážu názorne pochopiť aj to, že rovnaký princíp platí pri informáciách a informačných zdrojoch. Niektoré z nich sú kvalitné a dávajú nám pridanú hodnotu, podobne ako mobil, ktorý skvele fotí, alebo tenisky, ktoré sú ľahké, šetrné k našim kĺbom a ešte aj dobre vyzerajú. Takéto zdroje a informácie sa oplatí vyhľadávať a je užitočné čerpať z nich. Naopak, venovať svoju pozornosť a dôveru zdrojom, ktoré sú falošné a klamú, je málo užitočné a často aj škodlivé. V diskusii sa vieme študentov pýtať na to, z akých zdrojov čerpajú informácie o svete oni a vieme im tiež ilustrovať, ako rôzne typy zdrojov od seba odlišíť.

- *Fotky a videá môžu klamať*

Opäť ide o posolstvo, ktoré študenti intuitívne chápu a poznajú, napriek tomu ho často neuplatňujú pri sledovaní udalostí vo svete. Väčšina z nich nahráva na sociálne siete svoje fotky a videá, pričom ich dokážu veľmi jednoducho upravovať - vybieliť si na nich zuby a odstrániť akné, zmeniť ich atmosféru rôznymi filtrami, vyrezať z nich ľudí a objekty, ktoré tam nechcú mať, alebo naopak doplniť symboly a veci, ktoré v pôvodných záberoch chýbali. Ak majú takéto technické možnosti zdarma k dispozícii oni, mali by si byť vedomí, o koľko viac dokážu upraviť fotky a videá dobre platení profesionáli so špecializovanými grafickými programami.

Toto poznanie im vieme sprostredkovať aj premietnutím konkrétnych záberov „predtým vs. potom“, ktoré sú dnes ľahko dostupné na internete. Študenti potom budú menej náchylní trpieť komplexmi a pomáhať si steroidmi v snahe dosiahnuť fyzickú podobu s upravenými postavami kulturistov, študentky môžeme takto imunizovať pred ambíciou získať nereálne krivky vyretušovanej modelky aj za cenu anorexie a plastických operácií, a obe pohlavia vieme varovať pred tým, že domnelá fotka rabovania európskych ulíc hordami utečencov môže v skutočnosti pochádzať z občianskej vojny v niektorom z afrických štátov pred dvadsiatich rokov.

- *Je rozdiel medzi názorom a faktom*

Ak sa študentov spýtame, ktorý futbalista alebo ktorá speváčka sú podľa nich najlepší, zvyčajne dostaneme mnoho rôznych odpovedí. Naopak, pri otázke na hlavné mesto Českej republiky alebo na výsledok sčítania $20 + 20$ odpovedia všetci rovnako. Aj takýmto spôsobom im vieme ilustrovať ďalšie dôležité posolstvo. Keď budú najbližšie niečo čítať alebo počúvať, malo by ich toto poznanie viesť k zamysleniu, čo z toho je fakt, ktorý v zásade nespochybňujeme a platí, a čo zas názor, ktorí môže byť presný, ale aj úplne mylný, bizarný či nelogický.

- *Názory môžeme mať rôzne a je to OK*

Posolstvo priamo nadväzuje na predchádzajúce. Študenti by mali chápať, že aj na základe rovnakých (a platných) faktov môžu rôzni ľudia dospieť k odlišným názorom. V princípe je to aj úplne v poriadku - ľudstvo je rôznorodé, máme odlišné preferencie, hodnoty, záujmy a predstavy o svete. Rôznorodosť je užitočná, pretože je zdrojom kreativity, vzájomnej podpory a rozvíjania sa obohatením o nové pohľady. Príkladom z prírody je komplexný organizmus prirodzeného lesa, ktorý sa skladá z nepreberného množstva rôznych vzájomne sa podporujúcich druhov, a vďaka tomu je oveľa odolnejší voči negatívnym vplyvom než umelo vysadená smreková monokultúra. Študentov však zároveň upozorníme na to, že táto rôznorodosť názorov neznamená, že všetky sú rovnako platné a takisto, že je dôležité o našich rôznych názoroch diskutovať kultivovane - t.j. že do diskusií nepatrí arogancia, vyhrážky ani agresívne zosmiešňovanie druhých.

- *Je v poriadku povedať „neviem“ a „mýlil som sa“*

Nielen študenti, ale aj dospelí sa často obávajú priznať, že niečo nevedia alebo pri niečom spravili chybu. Práve toto podliehanie tlaku vedieť sa ku všetkému vyjadriť a nedať najavo žiadnu slabosť je však zdrojom množstva chýb, mýtov a nedorozumení. Svet je príliš komplexný na to, aby sme vedeli obsiahnuť každú jeho oblasť a dokázali sa k nej fundovane vzťahovať. Snažíme sa viesť študentov k tomu, že nie je hanbou povedať, že nepoznajú zázračné riešenie roztápania ľadovcov, boja s nezamestnanosťou alebo konfliktu na Blízkom východe.

Pokojne priznať nevedomosť je určite lepšie, ako do sveta urputne kričať hlúposti. Nejde pritom o rezignáciu na poznanie - podporujeme ich v tom, aby sa snažili informácie k týmto témam nájsť a v spoločnej diskusii potom hľadali možné pozície či priamo riešenia. Vedeíme ich však najmä k tomu, aby rozmýšľali o témach a oblastiach, ktoré sú pre nich dôležité, zaujímavé, pre ktoré majú prirodzené nadanie alebo ktoré vedia priamo ovplyvniť (napríklad vo vlastnej obci). Motivujeme ich, aby sa o takéto témy viac zaujímali, získavali v nich hlbšie poznanie, z ktorého budú mať radosť, a postupne sa v nich stávali odborníkmi, ktorých podložený názor bude mať väčšiu spoločenskú váhu aj užitočnosť.

V. MÉDIÁ A RADIKALIZÁCIA. ÚLOHA MÉDIÍ V SPOLOČNOSTI

MIROSLAVA KERNOVÁ, autorka je šéfredaktorka portálu Omédiách.com.

Médiá sa za posledné roky zmenili. Stretávame sa s nostalgiou, že kde sú tie časy, keď médiá prinášali pravdu a dalo sa na ne spoľahnúť. Tie časy, keď hlavným zdrojom boli informácie v novinách, rádiu či večerné správy na Markíze sú dávno preč.

Kým v roku 2005 večer pred Televíznymi novinami sedelo aj 1,5 milióna divákov, v roku 2017 už len niečo vyše 500-tisíc.

Foto: TV Markíza

Aj mnohí z tých 500-tisíc divákov sledujú správy na jedno ucho, pretože v ruke majú mobil či iPad a rolujú, čo je nové na Facebooku alebo odpovedajú na posledné správy v messengeri.

V roku 2005 sa v priemere predalo denne 76-tisíc kusov výtlačkov denníka SME, v roku 2017 už len 25-tisíc.

Reprofoto youtube: Nórska štátna kampaň

Pokles čítanosti či sledovanosti správ nie je spôsobený tým, že by sa ľudia o dianie nezaujímal. Zmenil sa spôsob prijímania informácií, ich zdroje informácií a aj čitateľ.

Bežný človek je dnes vystavený informáciám nepretržite. Správa spred hodiny je už stará. Už to nie sú len noviny, rádiá, ale hlavne spravodajstvo na webe a sociálnych sieťach, ktoré ako prvé informujú, čo sa deje. Reportérmi sú už aj čitatelia, ktorí sa ocitnú v strede diania alebo len šíria informáciu, ktorá nie je vždy pravdivá.

Dianie počas tragédií, športových podujatí, dôležitých vládnych rokovaní či volieb sledujeme online. Tomu sa prispôsobuje aj štýl. Média súťažia o to, kto čitateľovi prinesie informáciu skôr, často na úkor kvality.

Šíriteľom informácií rôznej kvality je už ktokoľvek

Spustiť web je záležitosťou pár hodín a niekoľkých desiatok eur. Na scénu prichádzajú pseudonovinári, ktorí nepoužívajú klasické metódy overovania informácií, ale na zvýšenie čítanosti používajú emócie, vyvolávanie strachu či paniky. Hľadanie pravdy pre nich nie je dôležité.

Posledné roky je tu aj ďalší fenomén - šírenie ruskej propagandy spojené s dezinformáciami. Aj na Slovensku pribúdajú stránky, ktoré pomáhajú vytvárať obraz sveta vyhovujúci ruskej politike.

Čitateľ, ak nerozmýšľa, stáva sa obeťou dezinformácií, poloprávď a nepravdivých či manipulatívnych správ.

Je preto dôležité naučiť čitateľov kritickému mysleniu. Nejde len o študentov, dezinformáciám veria často staršie ročníky, ktoré boli zvyknuté, že to, čo bolo napísané ako správa, zvyčajne bolo pravdivé.

Ako bojovať s nepravdivými správami?

Najjednoduchšie by bolo vymenovať médiá, ktoré šíria dezinformácie a zakázať ich, no nedá sa to, pretože cenzúra je zakázaná. Nemôžeme nikomu zakázať niečo čítať a ani publikovať. No nie je ani možné publikovať čokoľvek. Pri zverejnených textoch platí právna zodpovednosť - ak sa o niekom niekto šíri nezmysel, má právo dožadovať sa ochrany svojho mena a cti, ale aj žiadať odškodné.

Kde nie je pravda, nastáva manipulácia

Dôležité pravidlo pre novinárov aj čitateľov je hľadanie pravdy. Novinár by mal napísať pravdu, nech je akákoľvek. Informácie by nemal čerpať z jedného zdroja, ale mal by ich overiť z viacerých zdrojov, aby mal istotu, že to, čo šíri, je pravda.

Mal by niešť zodpovednosť. Tak ako vyžaduje novinár otvorenosť a transparentnosť od iných, malo by byť jasné, kto článok napísal, odkiaľ čerpal informácie, kde sídli redakcia, kto ju vlastní. Ak tieto informácie na stránke nie sú, je to podozrivé. Ak autor skrýva identitu, je to znakom, že nechce niešť zodpovednosť za to, čo píše.

Problémom dneška sú aj uzatvorené komunity hlavne na sociálnych sieťach - takzvané bubliny. Ak sa do nich čitateľ dostane a obmedzí sa na jeden typ informácií, stráca prehľad o dianí v reálnom svete a dostáva sa do kolotoča názorov uzatvorenej skupiny ľudí. Je dôležité byť otvorený viacerým a hlavne dôveryhodným zdrojom.

Ukážky manipulácií s fotkami

When the National Guard showed up to take control and help refugees stranded at the Convention Center, it was a scene that reminded me of covering U.S. peacekeeping troops in Bosnia as the war wound down.

But it was all in one place – a major U.S. city – where this kind of thing was unheard of.

Ukázalo sa, že fotka nie je z Ukrajiny, ale ide o upravenú fotografiu od agentúry Reuters, ktorá zachytáva vojakov americkej Národnej gardy počas pomoci pri hurikáne v USA v roku 2010. Elitné komando operujúce na Ukrajine bolo vytvorené jednoducho - na fotke ostali vojaci, zmenili sa však nášivky na ich oblečení a z pozadia z ulice boli vyretušované nápisy v angličtine.

Príkladom ruskej manipulácie je aj článok ruskej tlačovej agentúry Sputnik z roku 2017, ktorá tvrdila, že Slovensko má záujem o pravidelné dodávky obrnených aut Tygr z Ruska.

„Slovensko plánuje pravidelný nákup ruských obrnených vozidiel Tiger, teraz prebiehajú rokovania o dodávkach, oznámil v pondelok RIA Novosti na výstave zbraní BIDEC 2017 v Bahrajne námestník riaditeľa zahranično-ekonomického oddelenia Vojensko-priemyselnej spoločnosti Denis Trifonov,“ napísala prokremeľská agentúra Sputnik. Informáciu od nej na Slovensku 16. októbra prebral aj web Hlavnésprávy.sk, ktorý je považovaný za jedno z hlavných dezinformačných proruských médií na Slovensku.

Sputnik ani Hlavnésprávy.sk pri písaní článku neoslovili zástupcov slovenskej vlády, hoci sa informácie týkali priamo Slovenska. Informáciu som overila priamo na ministerstve obrany, ale aj ministerstve vnútra. Informáciu Sputnika popreli. „Ministerstvo vnútra nekupuje, nekupovalo ani neplánuje kupovať obrnené vozidlá Tiger,“ povedal Ivan Netík z ministerstva vnútra. „Ministerstvo obrany SR nekúpilo obrnené vozidlo Tiger a ani tak neplánuje urobiť,“ povedala Danko Capáková z tlačového oddelenia ministerstva obrany.

Prečo je pravda skôr v seriózných klasických médiách?

V súvislosti so špekuláciami o údajnej prítomnosti americkej súkromnej bezpečnostnej firmy na Ukrajine sa v ruských médiách (web ruskline.ru) objavila ako dôkaz fotografia, na ktorej mala byť stúkromná americká ozbrojená jednotka. Pravda však bola iná.

- Novinár musí písať pod svojím menom alebo redakčnou skratkou, za ktorou je konkrétny človek. Za obsah článku nesú redaktor a redakcia zodpovednosť. Ak poruší etický kódex alebo zákon, médium je vystavené kritike a právnym postihom.
- Základnou požiadavkou v seriózných médiách by mala byť nezávislosť – ak má novinár konflikt záujmov, nesmie o téme písať. Častým motívom článkov pri rôznych pochybných weboch je osobná pomsta, predaj vlastných produktov, promo konkrétnej politickej stránky, hnutia, ruských záujmov, šírenie konšpirácií.

- Texty v klasických médiách majú základné členenie, ktoré musí byť presne označené:
  - » spravodajstvo – má prinášať overené, pravdivé a aktuálne informácie,
  - » hodnotiace úsudky sú v článkoch označených ako komentáre a tie by mali byť podpísané celým menom,
  - » o texty propagujúce produkty, služby, politikov za protihodnotu musia byť označené – ako PR správa, Komerčná správa, Inzercia a pod.
- Média by mali mať niečo ako noviny „tiráž“, čiže kontakty na redakciu – telefón, mail, adresu redakcie, názov a základné údaje o spoločnosti, ktorá médium vlastní.

Znaky, keď máme byť k obsahu podozrievaví

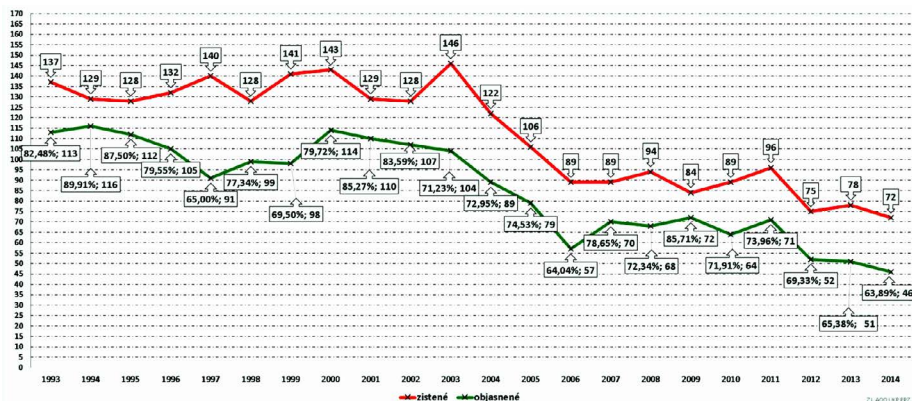
- pod článkom, komentárom nie je podpísaný autor ani skratka,
- komentár nemá autora,
- chýbajú presné kontaktné údaje,
- jednostranné informácie,
- neuvádzajú zdroje informácií,
- nie je jasné financovanie média,
- články by mal čitateľ sledovať komplexne – všímať si nielen jeden text, ale aj ďalšie. Ak niekto kritizuje klasické lekárske metódy liečby rakoviny a vedľa toho je reklama na bylinkové extrakty či ezoterické posedenia, je zrejmé, aký má stránka účel,
- pomôckou na odhalenie dezinformačných a konšpiračných médií je web Konšpirátori.sk – kde je zoznam podozrivých nedôveryhodných stránok.

Radikalizácia a bulvarizácia klasických médií

Smutnou správou je, že v čase šírenia dezinformácií sa prvky manipulácie, šírenia poloprávdy a zveličovania čoraz viac objavujú aj v médiách, za ktorými sú silné vydavateľské domy – ide o bulvár. Denník Plus jeden deň bežne prináša články o tom, čo kto kde vyveštil alebo šíria „obavy z blížiaceho sa konca sveta“. Nejde len o konšpirácie.

Často sa prekračujú hranice etiky, ktoré má novinárska obec dodržiavať. Pri zásahu do súkromia bežných ľudí, zobrazovaní utrpenia. Prečo? Lebo aj médiá sú súkromné spoločnosti, ktorých príjmy závisia od sledovanosti, čítanosti. Obsah je často prispôbený tomu, aby čitateľ na webe klikol na článok či divák neprepol.

A tak sa na stránkach Plus Jeden deň alebo topky.sk nájdete články, ktorý vyvolávajú rasistické vášne. Vo večerných správach v televízii sa pridávajú emócie, vidieť slzy, príspevky sú často dramatizované, uprednostňujú sa šokujúce správy, tragédie, pretože emócie a cudzie nešťastie priťahujú oveľa viac pozornosť divákov ako bežné správy. Výsledkom je, že hoci na Slovensku posledné roky klesá počet vražd, pri pohľade na správy televízií Joj alebo Markízy má človek pocit, že vraždy, nehody a tragédie sú všade a je ich čoraz viac.

Počet vražd (zistené aj objasnené) podľa štatistík od roku 1993 do roku 2014:

Príklady manipulácie, zveličovania a vyvolávania aj rasistických vášní bulvárom

FOTO V Petržalke sú ohrozené životy! Policajti uzavreli najväčšie sídlisko na Slovensku!

dnes 14:33

👍 10 miliónov · 🗨️ 1000 · 📧 odpovedať 11 · 📷 Plus na plus

Na najväčšom bratislavskom sídlisku, Petržalke, je veľké množstvo policajtov, aj deväť policajných aut! Takmer celé sídlisko je uzavreté policajnou páskou.

AKTUÁLNE V Bratislave evakuovali nákupné centrum:
Tentoraz nejde o planý poplach!

Dôvodom evakuácie je vraj len cvičenie pre prípadnú hrozbu, nie nahlásená bomba.

Autor: ada

Príklady vymyslených správ, ktoré šírili klasické médiá, lebo si informácie neoverili

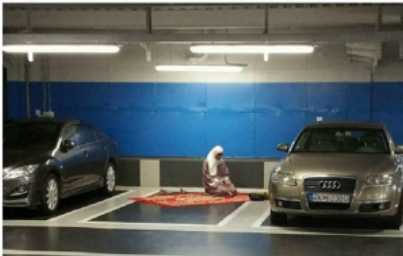
Hrozivé proroctvo mystika: Predpovedal presný dátum ďalšej globálnej vojny!

14. mája 2017 14:51

Boží posol Horacio Villegas predpovedal presne, že Trump zaútočí na Sýriu, dnes desi s predpoveďou, že od nukleárnej vojny nás delia len týždne.

Moslimka „zaparkovala“ svoj koberec medzi dve autá v známom nákupnom centre

Keď si budete dávať robiť podlahu borcom z Rimavskej Soboty, radšej si zoberte deň dovolenky a budete pri nich... #totonevymyslís (via Noga)

Like Comment Share

👍👎🗨️ Martin Belicak, Cica Mica and 1.8K others

1,850 shares

robiť dlažbu: Keď prišiel z práce, takmer dostal infarkt! FOTO hrôzy

BRATISLAVA - Nemilé prekvapenie zažil Juraj, ktorý po príchode domov neveril vlastným očiam. To, čo zbadal medzi dverami, by nevymyslel, ani keby naozaj chcel. Robotníci, ktorých nechal pri práci samých doma, dokázali niečo naozaj neskoťčné.

Trpas alebo neprijemný šok? Učíte to nebolo naďlenie, čo zažil Juraj, ktorý si nechal položiť podlahu od tzv. odborníkov. Fotku odšľachanej práce zverejnil na svojom facebookovom profile a zhodnotil to veľmi výstižne. **"Keď si budete dávať robiť podlahu borcom z Rimavskej Soboty, radšej si zoberte deň dovolenky a budete pri nich,"** takto presne znel odkaz pre ľudí.

Príklady ďalších článkov z webu Topky.sk:

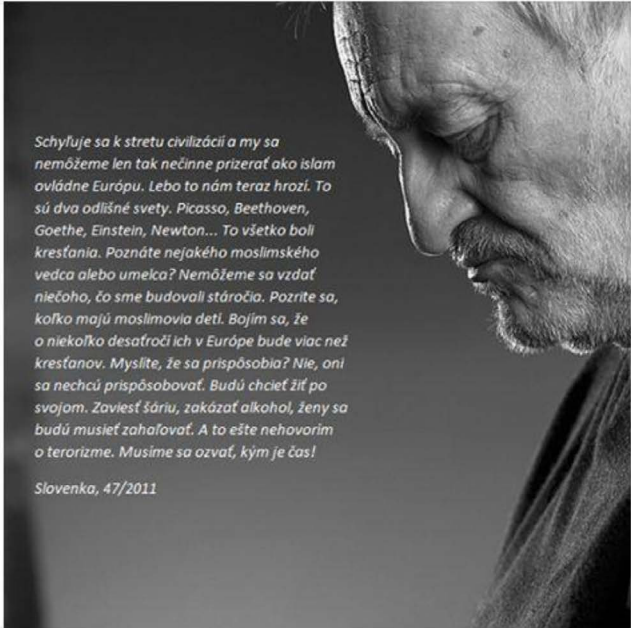
- Katastrofa na Čižanom mýre: FOTO s fušovanou prácou, sliaca dokončená betónom
- Už zagra to vypadne: Líder nezapojených učiteľov bez servítky štrajk musí vďaka otvorení
- FOTO Rušká rieka sa sferibla dotravná: Obyvovatelia sa boja božského znamenia o hrôznejšej vojny

Juraj dal na súkromný profil na facebooku zábavnú fotku s vymysleným textom:

Bulvárny Web Topky.sk len tak prebral informáciu z Facebooku a napísal článok, v ktorom si domyslel príbeh. Nikde neoverovali, či to je pravda.

Na šírenie dezinformácie sa často využívajú populárne tváre, na Facebooku je často zneužívané meno a tvár Milana Lasicu:

Lasica je pán.
Šírite ďalej!
/pzi/

Schyluje sa k stretu civilizácií a my sa nemôžeme len tak nečinne prizerať ako islam ovládne Európu. Lebo to nám teraz hrozí. To sú dva odlišné svety. Picasso, Beethoven, Goethe, Einstein, Newton... To všetko boli kresťania. Poznáte nejakého moslimského vedca alebo umelca? Nemôžeme sa vzdať niečoho, čo sme budovali stáročia. Pozrite sa, koľko majú moslimovia detí. Bojím sa, že o niekoľko desaťročí ich v Európe bude viac než kresťanov. Myslíte, že sa prispôbia? Nie, oni sa nechcú prispôbovať. Budú chcieť žiť po svojom. Zaviesť šáriu, zakázať alkohol, ženy sa budú musieť zahaľovať. A to ešte nehovorim o terorizme. Musíme sa ozvať, kým je čas!

Slovenka, 47/2011

👍 Páči sa mi to   💬 Komentár   ➦ Zdieľať

680 ľuďom sa to páči.   Najlepšie komentáre ▾

1.370 zdieľaní

(c) Slovak Security Policy Institute 2018. Všetky práva vyhradené. Obsah tejto publikáci sa nesmie kopírovať, distribuovať upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, január 2018.

Slovak Security Policy Institute

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky v rámci dotačného programu medzinárodné vzťahy a zahraničná politika SR a s finančnou podporou NATO Public Diplomacy Division a nadácie Friedrich-Ebert-Stiftung.

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný SSPI. Názory vyjadrené v publikácii sa nemusia nevyhnutne zhodovať s názormi partnerov projektu a SSPI.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vřšku 8
811 01 Bratislava
Slovenská republika
Tel.: (+421) (02) 4319 1592
Email: info@slovaksecurity.org
www.slovaksecurity.org

ISBN: 978-80-972228-6-4

EAN: 9788097222864

